

Riita-asioiden sovittelu käräjäoikeudessa

Pasanen, Anni

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Hyvinkää

Riita-asioiden sovittelu käräjäoikeudessa

Anni Pasanen
Liiketalouden koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Kesäkuu, 2009

Anni Pasanen

Riita-asioiden sovittelu kärjäoikeudessa

Vuosi 2009

Sivumäärä 34

Laki riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa tuli voimaan 1.1.2006. Lain mukaan tuomioistuimissa voidaan sovittaa riita-asioita ja riitaisia hakemusasioita. Oikeusministeriö on lain vireille tulosta lähtien aina vuoden 2008 loppuun asti kerännyt tietoja Suomen kärjäoikeuksista sovittelumenettelyyn vireille tulleista ja siellä ratkaistuista riita-asioista. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on oikeusministeriön seurantajakson päätyttyä selvittää, miten sovittelumenettely on kolmen ensimmäisen vuoden aikana käynnistynyt kärjäoikeuksissa sekä miten tehokas riitojen ratkaisukeino sovittelu on.

Opinnäytetyö käsittelee sovittelua kärjäoikeudessa sekä sitä, millaisia haasteita sovittelijan rooli asettaa sovittelijoina toimiville tuomareille. Työssä pohditaan myös sovittelumenettelyn käyttökelpoisuutta sekä syitä, miksi ja millaisissa tilanteissa riidan osapuolille asian ratkaiseminen sovittelussa olisi oikeudenkäyntiä parempi vaihtoehto.

Sovittelumenettelyä käytetään kärjäoikeuksissa vielä hyvin vähän verrattuna siellä vireillä oleviin riita- ja hakemusasioihin. Sovittelun käytettävyyteen vaikuttaa osaltaan se, että kärjäoikeuden asiakkaille ei ole tietoa menettelystä eikä sovittelua siten myöskään osata käyttää riidan ratkaisemiseksi. Tietoa sovittelusta tulisikin jakaa asiakkaille sekä juttuja kärjäoikeuteen lähettävälle ja ohjaaville tahoille eli asianajajille, oikeusaputoimistoille ja vakuutusyhtiöille. Machteld Pel on kehittänyt testin riita-asian soveltuvuudesta sovitteluun ja myös tämä testi tulisi saada näiden tahojen käyttöön, jotta he voisivat arvioida, olisiko jutulla edellytyksiä tulla ratkaistuksi sovittelussa vai onko kyseiselle jutulle oikeudenkäynti parempi menettelyvaihtoehto.

Muissakin maissa, joissa sovittelumenettely on käytössä, alku menettelyn käyttöönotossa on lähtenyt hitaasti liikkeelle. Sovittelussa vireille tulleet asiat ovat kuitenkin hiljalleen lisääntyneet ja vakiintuneet hyvälle tasolle, joten oletettavaa on, että näin tulee käymään myös Suomessa. Helsingin kärjäoikeudessa onkin tämän vuoden alusta aloitettu tehokampanja sovittelun markkinoimiseksi ja tämän kampanjan avulla pyritään tuomaan menettelyä asiakkaiden tietoon ja siten kasvattamaan sovittelumenettelyyn tuotavien asioiden määrää.

Asiasanat sovittelu, tuomioistuinsovittelu, sovittelija, sovinto, riita-asia

Anni Pasanen

Court-annexed mediation in the district court

Year	2009	Pages	34
------	------	-------	----

The law on court-annexed mediation entered into force on 1 January 2006. According to the law civil matters and contested petitionary matters can be mediated in the general courts. Ministry of justice has collected information since the law entered into force until the end of 2008 about the cases that have been mediated and solved by this proceeding in the district courts of Finland. The purpose of this thesis is to find out how the mediation has taken place in district courts after its first three-year period and how effective way it is to solve conflicts.

The thesis describes the mediation in the district court and what kind of challenges the mediator role constitutes for the district judges that works as mediators. In the thesis the usability of court-annexed mediation is under pondering as well as the reasons why and in what kind of situations it is better solution for the parties to try to solve their conflict in the mediation process than in the court session.

The court-annexed mediation is very little used in the district courts compared to the number of the civil matters and contested petitionary matters that are handled in the courts. One reason for that may be that the mediation is not well known among the customers of district court so the proceeding cannot be used that much to solve their conflict. Information about the mediation should be dispensed to the customers and for those quarters that send cases to the district courts such as lawyers, legal aid offices and insurance companies. Machteld Pel has developed a test if a case is amenable to mediation and this test should be given to use for these quarters so they could assess if the case has preconditions to be solved in the mediation process or whether the court process is the better choice.

In other countries where the mediation is in use the start for using mediation process has been very slow. However the mediation cases have increased little by little and settled to that level so it is likely that the same is going to happen in Finland as well. At the beginning of this year the district court of Helsinki started a campaign to promote the court-annexed mediation. The purpose of this campaign is to increase the number of cases that are handled in the mediation process.

Key words mediation, court-annexed mediation, mediator, settlement, civil matter

Laki- ja lyhenneluettelo

HE	Hallituksen esitys
LaVM	Eduskunnan lakivaliokunnan mietintö
MaksuA	Valtioneuvoston asetus tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista 18.12.2008/925
OK	Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4
RiitSovL	Laki riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa 26.8.2005/663
VNa 2008/924	Valtioneuvoston asetus tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun lain 3 §:ssä säädettyjen maksujen tarkistamisesta 18.12.2008/924

SISÄLLYS

Johdanto.....	6
2 Sovittelusta yleisesti	7
3 Sovittelun erot siviiliprosessiin	8
3.1 Sovittelun ero sovinnon edistämiseen siviiliprosessissa	9
3.2 Sovittelun edut siviiliprosessiin verrattuna	10
3.3 Sovittelun kustannukset.....	11
4 Sovitteluasia	11
4.1 Sovitteluasian edellytykset.....	12
4.2 Sovittelun käyttökelpoisuus asian ratkaisemiseksi	12
4.3 Testi asian soveltuvuudesta sovitteluun	13
5 Asian tuleminen sovitteluun	13
5.1 Riita-asia ja sovitteluhakemus samaan aikaan vireille	14
5.2 Sovitteluhakemus, kun riita-asia ei ole vireillä	14
5.3 Sovittelupyyntö vireillä olevaan riita-asiaan	14
6 Sovittelun kulku	15
6.1 Sovittelun aloittaminen	15
6.2 Sovitteleminen.....	16
6.3 Erillisneuvottelut.....	17
6.4 Sovittelun päättyminen	18
7 Sovinto	19
8 Muutoksenhaku	20
9 Sovittelija	20
9.1 Sovittelijan tehtävät.....	21
9.2 Esteellisyys ja vaitiolovelvollisuus	21
10 Käräjäoikeuksissa sovittelumenettelyssä olleet asiat	22
10.1 Sovittelu Helsingin, Lahden ja Oulun käräjäoikeuksissa	23
10.2 Sovittelussa sovintoon päättyneet asiat Helsingin käräjäoikeudessa	26
10.3 Helsingin käräjäoikeuden tehokampanja	27
11 Johtopäätökset	28
Lähteet	30
Kuviot	31
Liitteet.....	32

Johdanto

Laki riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa (RiitSovL) tuli voimaan 1.1.2006. Lain mukaan tuomioistuinsovittelua, jossa sovittelijana toimiva tuomari avustaa asianosaisia löytämään ratkaisun konfliktiinsa, on mahdollista käyttää oikeudenkäyntimenettelyn sijasta yleisissä tuomioistuimissa. Olen työskennellyt Helsingin käräjäoikeudessa syksystä 2007 lähtien ja olen toiminut sovittelutehtäviin erikoistuneen tuomarin työparina. Näissä tehtävissäni olen tutustunut tuomioistuinsovitteluun ja sen eri vaiheisiin sekä ollut mukana sovintoneuvotteluissa. Kiinnostuin sovittelumenettelystä ja sen tuomista mahdollisuuksista, joten sen vuoksi valitsin sovittelun opinnäytetyöni aiheeksi. Lisäksi aihe on ajankohtainen, sillä oikeusministeriön seurantajakso sovittelumenettelyyn vireille tulleista ja siellä ratkaistuista riita-asioista päättyi vuoden 2008 lopulla, joten nämä tilastot olivat kokonaisuudessaan käytettävissäni.

Opinnäytetyössä tarkoitukseni on selvittää, miten paljon riita-asioita yleensä tulee käräjäoikeuteen sovitteluun sekä millaisia asioita sovitteluun tulee, miten suuri osa kaikista vireillä olevista riidoista tulee sovitteluun ja kuinka suuressa osassa menettelyn avulla sovintoon päästään. Työssä on tarkoitus arvioida, miten sovittelumenettelyn käyttäminen on kolmen ensimmäisen vuoden aikana käynnistynyt koko maan käräjäoikeuksissa sekä miten tehokas riitojen ratkaisukeino sovittelu on. Lisäksi työssä pohditaan menetelmän käyttökelpoisuutta sekä syitä, miksi ja millaisissa tilanteissa riidan osapuolille asian ratkaiseminen sovittelussa olisi oikeudenkäyntiä parempi vaihtoehto. Riitaisuuden sovittelumenettelyyn soveltumisesta on kehitetty testi, joka on käännetty englanniksi testin kehittäjän Machteld Pel:n kirjaa ”Referral to Mediation” varten. Suomensin opinnäytetyön liitteenäkin olevan testin oikeusministeriön sovittelukouluttajien käyttöön.

Opinnäytetyössä on perehdytty riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa annettuun lakiin sekä siihen liittyviin lainvalmisteluasiakirjoihin. Merkittävimpänä lähteenä työssäni on ollut Kaijus Ervastin kirja, joka on tällä hetkellä ainoita teoksia suomalaisesta tuomioistuinsovittelusta. Lisäksi työssä on tutustuttu oikeusministeriön sovittelutilastoihin vuosilta 2006 - 2008 sekä Helsingin käräjäoikeudessa vastaavana ajankohtana sovittelussa ratkaistuihin oikeustapauksiin. Tietoa sovittelumenettelystä ja sovittelijana toimimisesta on saatu myös haastatteleamalla Helsingin käräjäoikeuden sovitteluvastaavaa, käräjätuomari Elina Haapasalaa.

Työn alussa on kerrottu yleisesti tuomioistuimen sovittelumenettelystä sekä verrattu sovittelumenettelyä toisaalta siviilioikeudenkäyntiin ja toisaalta sovinnon edistämiseen siviiliprosessissa. Lisäksi työssä on pohdittu sovittelun etuja oikeudenkäyntiin verrattuna sekä kuvattu lyhyesti sovittelun vaiheet asian vireilletulosta aina sovinnon vahvistamiseen asti. Myös sovittelijana toimivan tuomarin roolia on kuvattu. Työn loppuosa koostuu tilastojen ja sovintoon päätyneiden riita-asioiden tarkastelusta.

2 Sovittelusta yleisesti

Tuomioistuinsovittelu on tarkoitettu joustavaksi tavaksi ratkaista erilaisia riitoja jo ennen oikeudenkäyntiä tai aivan sen alussa. Sovittelussa tarkoituksena on kolmannen osapuolen avustuksella saada riidan osapuolet löytämään riitaansa ratkaisu, jonka he molemmat hyväksyvät. Kyse ei siis ole oikeudenkäynnistä, vaikka tuomioistuinsovittelussa tuomarillakin on oma roolinsa. Sovittelussa ei myöskään ole kyse lain soveltamisesta, vaan sovittelutuomarin tehtävänä on tukea ja avustaa osapuolia ratkaisemaan asia itse.

Tuomioistuinsovittelun tavoitteena on pyrkiä riita-asiassa sovinnolliseen ratkaisuun (RiitSovL 2 §). Sovittelua voidaankin pitää keskeisimpänä vaihtoehtoisena konfliktinratkaisumenetelmänä perinteisen tuomioistuinmenettelyn rinnalla. Sovittelulla viitataan yleensä vapaaehtoiseen ja epäviralliseen tuomioistuimen ulkopuoliseen menettelyyn, jossa neutraali kolmas osapuoli sovittelee osapuolten välisen konfliktin. (Ervasti 2005, 20) *”Sovittelun käytettävyyden kannalta voisi olla etua, jos sovittelua ei mielletäisi vaihtoehtoiseksi riidanratkaisumenetelmäksi, vaan yhdeksi riidanratkaisukeinoksi muiden joukossa”* (Haapasalo 2009).

Ervasti (2005, 141) on määritellyt sovittelun tuomarin johdolla tapahtuvaksi vapaaehtoiseksi menettelyksi, jossa tarkoituksena on saada osapuolet itse löytämään heitä tyydyttävä ratkaisu konfliktiinsa. Sovittelu merkitsee käsitteellisesti aina kolmannen osapuolen väliintuloa, mikä erottaa sen neuvottelusta. Ajatuksena on, että kolmas osapuoli on kykenevä muuttamaan konfliktisuhteen valta-asetelmaa vaikuttamalla yksittäisen osapuolen käyttäytymiseen ja uskoon käyttämällä hyväkseen tehokkaita neuvottelu- ja sovittelumenetelmiä. (Ervasti 2005, 22) Sovittelu on menettelynä kevyempää kuin riita- ja hakemusasioiden oikeudenkäynti. Käräjäoikeuden ja osapuolten välinen yhteydenpito tapahtuu pääosin puhelimitse ja on muutenkin epämuodollisempaa.

Sovittelussa ei ole kyse lainkäytöstä eikä siinä ole tavoitteena löytää aineellisen oikeuden mukaista ratkaisua. Sovittelutuomarille etenkin tämä seikka asettaa menettelyssä haasteen, sillä sovittelussa ei ole kyse todisteiden avulla toteennäytetystä, täsmällisestä muotoillusta ja perustellusta ratkaisusta, joka perustuu voimassa olevan oikeuden soveltamiseen. Sovittelussa lähtökohta on osapuolten auttamisessa löytämään riitaan sovintoratkaisu ja sitoutumaan tähän ratkaisuun. Sovittelussa on siis tarkoitus auttaa osapuolia saamaan aikaan ratkaisu, joka on osapuolten tahdon mukainen ja lopettaa konfliktin. (Ervasti 2005, 135-139)

Hallituksen esityksen mukaan tavoitteena on neuvotella asiasta koko laajuudeltaan ja päästä sopimukseen asiassa kaikilta osiltaan (HE 114/2004, 28). Tämän tavoitteen tukemiseksi erikseen ei ole säädetty, että asia voitaisiin sopia myös osittain. Käytännössä tämä on kuitenkin mahdollista ja jos asia on oikeudenkäyntinä vireillä, avoimiksi jääneiden kysymysten käsitte-

lyä jatketaan oikeudenkäynnissä. (Ervasti 2005, 147-148) RiitSovL 1 §:n mukaan lain soveltamisala koskee myös riitaisia hakemusasioita. Riitaiset hakemusasiat ovat käsittelyltään hyvin paljon riita-asioiden kaltaisia, joten sovittelumahdollisuus on haluttu ulottaa myös niihin (HE 114/2004, 27).

Tuomioistuinsovittelu on käytössä kaikissa yleisissä tuomioistuimissa eli käräjäoikeuksissa ja ylemmissä oikeusasteissa, myös korkeimmassa oikeudessa (Ervasti 2005, 135 ja 147). Työssä keskitytään ainoastaan käräjäoikeuden sovittelumenettelyyn.

3 Sovittelun erot siviiliprosessiin

Yleinen lähestymistapa sovitteluun on ollut sen määrittelemisen suhteessa perinteiseen tuomioistuinmenettelyyn ja tuomitsemiseen. Tuomioistuimessa konflikti ratkaistaan voimassa olevan oikeuden mukaan ja pyrkimys on päästä oikeusjärjestyksen mukaiseen lopputulokseen. Vastuu ratkaisun löytymisestä ja sen sisällöstä on tuomarilla. (Arponen 1999, 294) Sovittelumenettelyssä sen sijaan pyritään siihen, että osapuolet itse löytävät ratkaisun, joka tyydyttää heitä. Sovittelijan tekemällä ratkaisuehdotuksella ei ole oikeuskirjallisuudessa katsottu olevan niin suurta roolia. Sen sijaan sovittelussa korostuu osapuolten aktiivisuus sovintovaihtoehtojen hahmottelemisessa sekä sovintoneuvottelujen eteenpäin viemisessä. (Naarala 2007, 11-12)

Sovittelumenettelyä, toisin kuin riita-asian oikeudenkäyntiä, ei ole jaoteltu valmisteluun ja pääkäsittelyyn eikä sovittelussa oikeudenkäynnistä poiketen pidetä pöytäkirjaa eikä käytyjen keskustelujen sisältöä muutenkaan talleteta. Sovittelussa myöskään kokoonpano ei voi vaihtua kesken asian, vaan sovittelijalla on päätösvalta kaikkiin sovitteluun koskeviin asioihin. Sovittelussa, edelleen erona oikeudenkäyntiin, ei ole kysymys vaatimusten toteen näyttämisestä, joten sovittelussa ei lähtökohtaisesti ole tarvetta todisteluun. Jos esitettävä selvitys kuitenkin edistäisi sovinnon aikaansaamista, on kirjallisen ja henkilötodistelun käyttäminen mahdollista edellyttäen, että osapuolet pitävät todistelun esittämistä asianmukaisena. Sovittelussa mahdollisesti kuultavia henkilöitä kuullaan vapaasti, eikä heiltä oikeudenkäynnistä poiketen oteta valaa tai vakuutusta. Heillä ei myöskään ole oikeutta saada palkkiota oikeuteen saapumisen johdosta. (HE 114/2004, 34-35) *”Sovittelussa mahdollisella avustajallakin on erilainen rooli, sillä avustaja on taustalla osapuolen apuna eikä esitä asiaa päämiehensä puolesta, mikä taas siviilioikeudenkäynnissä on tavanomaista”* (Haapasalo 2009).

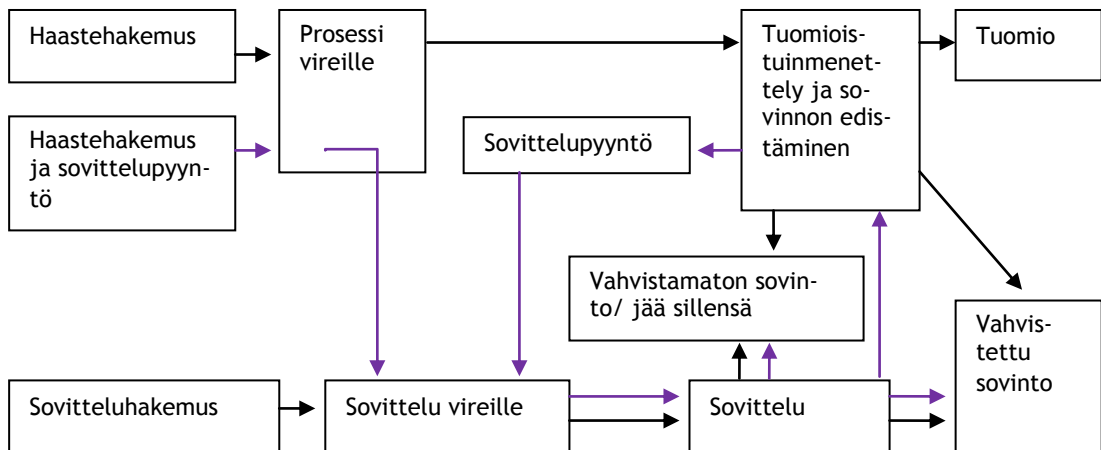
Tuomioistuinmenettelyssä tuomari tulkitsee voimassa olevia oikeusnormeja tarkoituksenaan tehdä ratkaisu, jossa toisen osapuolen osoitetaan olevan oikeudellisesti oikeassa ja toisen väärässä. Konflikti ratkaistaan tällöin voimassa olevan oikeuden mukaan ja pyritään pääsemään oikeusjärjestyksen mukaiseen ratkaisuun. Sen sijaan sovittelussa pyritään siihen, että

osapuolet löytävät ratkaisun, joka tyydyttää heitä itseään. Sovittelija ei lähtökohtaisesti esitä ratkaisuehdotusta, vaan pyrkii luomaan edellytykset sille, että osapuolet löytävät omanlaisensa ratkaisun. (Pohjonen 2001, 61-62)

3.1 Sovittelun ero sovinnon edistämiseen siviiliprosessissa

Tuomioistuinsovittelemia ei tule rinnastaa sovinnon edistämiseen riita-asian oikeudenkäynnissä. Oikeudenkäymiskaaren uudistuksen yhteydessä vuonna 1993 lakiin otettiin säännös tuomarin velvollisuudesta edistää asian sovinnollista ratkaisemista. Tuomarin on lain mukaan valmistelussa selvitettävä, onko asiassa edellytyksiä sovinnolle (OK 5 luku 19 §). OK 5 luvun 26 §:n mukaan tuomioistuimen on pyrittävä saamaan asianosaiset sopimaan dispositiivinen asia eli asia, jossa sovinto on sallittu. Saman pykälän mukaan tuomioistuin voi, katsoessaan sen aiheelliseksi, antaa asiassa sovintoehdotuksen.

Sovinnon edistäminen on osa siviiliprosessia, kun taas tuomioistuinsovittelemia on oikeudenkäyntiin nähden erillinen menettely. Molemmat edellä mainitut tuomioistuinliitännäiset sovintojärjestelmät ovat Suomessa käytössä, mutta kyseessä on kaksi erilaista järjestelmää. Molempien järjestelmien avulla voidaan kuitenkin päätyä tuomioistuimen vahvistamaan sovintoon. Oheinen kuvio kuvaa riita-asian etenemistä oikeudenkäyntiprosessissa ja sovittelumenettelyssä. (Ervasti 2005, 96)

Kuvio 1 Tuomioistuinliitännäisen sovittelun vaiheet (Ervasti 2005, 97)

3.2 Sovittelun edut siviiliprosessiin verrattuna

”Tämän päivän monikerroksisessa maailmassa ei ole enää absoluuttista oikeaa ja väärää. Erilaiset näkemykset asioista esimerkiksi kulttuurierojen vuoksi ovat tavallisia. Usein törmätään ristiriitoihin jo siinä, etteivät ihmiset aina ymmärrä toistensa näkemyksiä. Sovittelu antaa riidan osapuolille mahdollisuuden neuvotella asiasta ja auttaa heitä ymmärtämään toistensa näkemyksiä.” (Haapasalo 2009)

”Tuomioistuinsovittelu on riidan osapuolille usein parempi vaihtoehto ratkaisun saamiseksi oikeudenkäyntimenettelyyn verrattuna, sillä sovittelussa vältytään raskaalta oikeudenkäynniltä sekä todistelulta” (Haapasalo 2009). Sovittelu myös käydään yleensä riidan varhaisessa vaiheessa, jolloin osapuolten välinen konflikti ei ole vielä päässyt kasvamaan kovin suureksi. Lisäksi riitaisuus voidaan sovittelun avulla ratkaista oikeudenkäyntiä nopeammin ja yksinkertaisemmin.

Sovittelumenettelyssä on myös oikeudenkäyntiin verrattuna pienemmät kustannukset, sillä sovittelussa osapuolet eivät joudu maksamaan vastapuolen oikeudenkäyntikuluja, vaan osapuolet vastaavat vain omista kustannuksistaan. Sovittelusta aiheutuneita kustannuksia ei voida vaatia vastapuolelta myöskään mahdollisessa myöhemmässä oikeudenkäynnissä (RiitSovL 14 §). Sovittelun edullisuuteen vaikuttaa myös se seikka, että asianosainen voi osallistua sovitteluun ilman avustajaa, sillä sovittelu on suullinen menettely eikä osapuolten tällöin tarvitse sovittelun missään vaiheessa tehdä tai teettää kirjallisia lausumia tai muita asiakirjoja, jotka useimmiten lisäävät tarvetta avustajan käyttämiseen. Sovittelun osapuolilla on kuitenkin oikeus halutessaan käyttää sovittelussa avustajaa (RiitSovL 11 §). *”Sovitteluun osallistuminen asiamiehen välityksellä ei ole sovittelun luonteen mukaista, vaan sovittelu edellyttää osapuolten henkilökohtaista osallistumista”* (Haapasalo 2009).

”Usein yksityisten ihmisten rahalliset intressit ovat niin pieniä, että oikeudenkäyntikulut muodostuvat usein suuremmiksi, kuin asian taloudellinen intressi. Sovittelu mahdollistaa pientenkin saatavien kohdalla asian ratkaisemisen, sillä menettelyn kustannukset eivät nouse yhtä suuriksi kuin asian ratkaisemiseksi oikeudenkäynnissä. Myös prosessin pitkäkestoisuus saattaa olla yksi syy siihen, miksi oikeudenkäyntiä vierastetaan.” (Haapasalo 2009)

Sovittelu on menettelynä joustava, sillä lopputulos voi perustua yleisiin kohtuuskäytännöihin ja yhteisymmärrykseen eikä sovittelussa synny samanlaista voittaja - häviö - asetelmaa kuin oikeudenkäynnissä. Lisäksi sovittelu on tulevaisuussuuntautunutta ja se antaa osapuolille mahdollisuuden parantaa keskinäistä kanssakäymistään myös tulevaisuudessa, sillä osapuolet voivat ratkaista riitaisuutensa todellisten tarpeidensa pohjalta, yrittämättä löytää asiassa juridista ratkaisua. Osapuolten suhteet säilyvät parempina kuin oikeudenkäynnissä, sillä lop-

putulosta määrittäessään osapuolet voivat ottaa huomioon asiaan vaikuttavia sosiaalisia ja taloudellisia tekijöitä. (Ervasti 2005, 140-141)

Sovittelu toteuttaa myös asiakaslähtöistä lähestymistapaa, sillä se voidaan laittaa vireille ilman oikeudenkäynnin vireilläoloa ja mahdollistaa näin riitojen ratkaisemisen ennen kuin ne ovat kärjistyneet (Ervasti 2005, 140). Sovittelumenettely voi olla myös muotovapautensa vuoksi riita-asian oikeudenkäyntiä helpommin lähestyttävä tapa hakea ratkaisua oikeudellisiin kiistoihin (LaVM 4/2005, 2).

Hallituksen esityksessä (114/2004) on korostettu sovintoratkaisun kestävyyttä, sillä osapuolet sitoutuvat paremmin yhteisymmärryksessä saavutettuun lopputulokseen kuin ulkopuolisen tekemään ratkaisuun, joka ei välttämättä vastaa kummankaan osapuolen tahtoa. Kun osapuolet ovat sitoutuneet ratkaisuun, he yleensä myös toimivat sopimuksen edellyttämällä tavalla, joten sovinto voi olla nopeammin täytäntöön pantavissa kuin tuomio. (Ervasti 2005, 140)

3.3 Sovittelun kustannukset

Sovittelun kustannuksia on RiitSovL 17 §:n mukainen käsittelymaksu. MaksuA 3 §:n mukaan vuoden 2009 alusta riita-asioiden sovittelusta tuomioistuimessa perittävät maksut ovat 48 euroa, jos sovittelua ei aloiteta ja 111 euroa, jos sovittelu aloitetaan. Saman pykälän mukaan maksua sovittelusta ei kuitenkaan peritä, jos sovittelua pyydetään oikeudenkäynnissä vireillä olevassa asiassa. Tällöin sovittelun loputtua peritään lopullisen ratkaisun vaiheen mukainen oikeudenkäyntimaksu, kuitenkin vähintään aloitetusta sovittelustakin perittävä 111 euroa.

Jos asia tulee tuomioistuinsovitteluun vireille hakemuksella, siitä peritään edellä mainitut maksut sen mukaan, aloitetaanko sovittelua käräjäoikeudessa vai ei. Jos sovintoon ei päästä ja tämän jälkeen asiassa nostetaan kanne oikeudenkäynnissä käsiteltäväksi, peritään myös erikseen oikeudenkäyntimaksu, joka on ratkaisun vaiheesta riippuen 79 - 179 euroa (VNa 2008/924, 1 §).

4 Sovitteluasia

Sovitteluun otettavat asiat ovat sellaisia, joita tuomioistuimessa muutenkin hoidetaan eli asian on oltava niin sanottu tuomioistuinasia, jossa osapuolten esittämät vaatimukset ovat ratkaistavissa oikeussääntöjen mukaan (HE 114/2004, 21). Tämä sen vuoksi, että sovittelun käyttöönotolla ei ole ollut tarkoitus laajentaa yleisiin tuomioistuihin tulevien asioiden kokonaisuutta, vaan sovittelu on tarkoitettu vaihtoehdoksi siviiliprosessille. Soviteltava riita-asia voi siten olla esimerkiksi kiistanalainen sopimus tai perintöasia tai se voi liittyä lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen.

4.1 Sovitteluasian edellytykset

Laki riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa asettaa soviteltaville riita-asioille tiettyjä edellytyksiä. Ensiksikin asian tulee soveltua soviteltavaksi ja toiseksi sovittelun on oltava muutoinkin tarkoituksenmukaista osapuolten vaatimukseen nähden (RiitSovL 3 §). Jälkimmäisellä viitataan lain esitöiden mukaan siihen, että sovittelun edellytyksiä arvioitaessa on huomioitava tosiasialliset mahdollisuudet sovintoon, konfliktin kärjistyneisyys, osapuolten vaatimukset sekä heidän asemansa tasa- tai epätasapaino (HE 114/2004, 27).

Sovittelussa voidaan myös käsitellä rikosperusteista vahingonkorvausta tai muuta rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta koskevaa asiaa. Tällainen vaatimus on myös mahdollista erottaa rikosasiasta ja käsitellä erikseen riita-asiana. Yleensä korvausvaatimus on tarkoituksenmukaista käsitellä rikosasian yhteydessä ja tällöin sovittelu ei ole tarkoituksenmukaista, mutta jos osapuolet kuitenkin haluavat korvauksista sovittella, tulee asia erottaa rikosasian oikeudenkäynnistä (HE 114/2004, 28).

4.2 Sovittelun käyttökelpoisuus asian ratkaisemiseksi

Sovittelumenettelyn perusedellytyksiin kuuluu, että osapuolilla on tiedollinen ja emotionaalinen toimintakyky edustaa itseään. Osapuolten on oltava asianosais- ja oikeudenkäyntikelpoisia, ja heillä tulee olla asialegitimaatio eli oikeus esiintyä käsiteltävänä olevassa asiassa asianosaisena. Nämä kriteerit osapuolten tulee täyttää myös sovittelussa, sillä muuten osapuolet eivät voi tehdä sopimusta keskenään. Osapuolten intressit eivät myöskään voi olla täysin yhteensopimattomat ja heillä tulisi olla yhteinen tavoite yhteistoiminnalliseen sopimiseen. Tällainen tavoite voisi olla esimerkiksi kalliin oikeudenkäynnin välttäminen. Esteenä sopimuksen syntymiselle voivat olla konfliktin syvyys, osapuolten alhainen motivaatio sopimukseen pääsemiseen, vähäinen sitoutuminen sovitteluun, vähäiset resurssit sekä osapuolten välinen vallan epätasapaino. (Ervasti 2005, 54, 146)

Sovittelumenettely on käyttökelpoinen muun muassa silloin, kun konflikti osapuolten välillä on kohtuullisella tasolla ja osapuolet ovat kykeneviä neuvotteluihin. Myös osapuolten neuvottelukyvyn tulisi olla suunnilleen tasaveroinen, jotta asiassa voitaisiin päästä reiluun menettelyyn. Sovittelu on hyvä vaihtoehto silloin, kun ratkaisu pitää saada nopeasti aikaiseksi tai osapuolet epäilevät omia kykyjään käsitellä ongelmaa. Sovittelu edellyttää lisäksi, että molemmat osapuolet asiamiehineen sitoutuvat neuvotteluratkaisun hakemiseen. Osapuolilla täytyy myös olla sovitteluun riittävät resurssit, kuten aikaa, rahaa ja informaatiota. (Ervasti 2005, 55)

Sovittelu ei ole käyttökelpoinen menettely silloin, jos joku osapuolista vaikuttaa kykenemättömältä kuuntelemaan tai neuvottelemaan tai on vahva epäily siitä, että jonkun osapuolen tavoite on käyttää sovittelua konfliktin laajentamiseen. Sovittelua ei voida käyttää ratkaisukeinona, jos asia koskee puhtaasti oikeudellista kysymystä tai riita ei ole ratkaistavissa ilman tosiasioiden selvittämistä tai osapuolet eivät halua sovittelua (Ervasti 2005, 55). *”Myöskään riita, josta haetaan ennakkoratkaisua lainsoveltamisesta, ei sovittelumenettelyyn sovellu”* (Haapasalo 2009).

4.3 Testi asian soveltuvuudesta sovitteluun

Sovittelumenettelyn käytölle saattaa olla esteenä riidan osapuolen luulo, että toinen osapuoli ei ole halukas ratkaisemaan ongelmaa sovittelemalla, mutta näin ei usein kuitenkaan ole. Hollantilainen tuomioistuinliitännäisen sovittelun asiantuntija ja kouluttaja Machteld Pel on laatinut testin, jonka avulla on mahdollista selvittää, voisiko riita-asiassa olla edellytyksiä tulla ratkaistuksi sovittelussa (Liite 1). Testissä riidan osapuolen tulee miettiä omasta näkökulmastaan mahdollisuuksia riita-asiansa ratkaisemiseen sovittelun avulla tai vaihtoehtoisesti syitä, miksi katsoo ettei sovittelu ole oikea keino riitaisuuden ratkaisemiseksi. (Pel 2008, 217)

”Testistä voisi olla hyötyä muun muassa asianajajille, oikeusaputoimistoille ja vakuutusyhtiöille, sillä näillä tahoilla on mahdollisuus ohjata heille tulleita asioita oikeudenkäyntimenettelyn sijasta sovitteluun” (Haapasalo 2009).

5 Asian tuleminen sovitteluun

Sovitteluasiaa käsittelemään toimivaltainen on se tuomioistuin, joka olisi toimivaltainen käsittelemään asian oikeudenkäynnissä (RiitSovL 10 §) eli OK 10 luvun mukainen, vastaajien kotipaikan yleinen alioikeus. Riita-asia voidaan ottaa sovitteluun suoraan käräjäoikeuteen saapuessaan joko toisen tai molempien osapuolten hakemuksesta. Jos asia on jo tuomioistuimessa käsiteltävänä, se voidaan siirtää sovittelumenettelyyn toisen tai molempien asianosaisten pyynnöstä, jolloin asian käsittely siirretään sovittelutuomarille. Vain toisen osapuolen tehdesä sovitteluhakemuksen tai -pyynnön, asian sovitteluun ottaminen edellyttää toisenkin osapuolen suostumusta. Jos sovittelussa ei päästä sovintoon, asia voidaan palauttaa tai siirtää käsiteltäväksi riitaisena asiana. Tällöin asiaa ei voi ratkaista sovittelijana toiminut tuomari, vaan asia siirtyy jollekin toiselle käräjätuomarille.

”Suomi on tiettävästi ainoa maa, jossa asian voi saattaa hakemuksella suoraan tuomioistuimeen tullessaan sovitteluun. Muissa maissa, joissa sovittelumenettely on käytössä, sovitteluun on mahdollista siirtyä vain jo vireillä olevasta riita-asiasta.” (Haapasalo 2009)

5.1 Riita-asia ja sovitteluhakemus samaan aikaan vireille

Pyyntö sovittelun aloittamisesta voidaan tehdä haastehakemuksessa. Kantaja voi pyytää ensisijaisesti sovittelua sekä myös esittää kannevaatimuksensa, jos sovittelu ei toteudukaan tai sovittelu aloitetaan, mutta menettelyn avulla ei sovintoon päästä. Asian viemistä sovitteluun voidaan pyytää myöhemminkin valmistelun aikana. (Ervasti 2005, 174) Jos tuomari katsoo, että sovittelu asiassa voisi olla mahdollinen, hänen tulee ennen haasteen antamista pyytää vastapuolen kannanotto sovittelupyyntöön.

5.2 Sovitteluhakemus, kun riita-asia ei ole vireillä

RiitSovL 4 §:n 1 momentin mukaan asia, joka ei ole vireillä oikeudenkäyntinä, voidaan ottaa soviteltavaksi riidan osapuolen tai osapuolten hakemuksesta. Hakemus pitää tehdä kirjallisesti ja siitä on ilmeistä, mitä riita koskee. Vapaamuotoisella hakemuksella tulee lyhyesti kuvata, mitä ja keitä erimielisyys koskee sekä mitä edellytyksiä asian sovitteluun hakijan mielestä on. Hakemuksessa on myös mainittava osapuolet ja heidän yhteystietonsa kuten oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n 2 momentissa säädetään. Hakemuksen sisältö vaihtelee käsiteltävän asian laadun mukaan ja sitä ei koske samankaltaiset yksityiskohtaiset vaatimukset kuin haastehakemuksesta (Ervasti 2005, 172-173).

Hallituksen esityksessä korostetaan, että sovittelun tavoitteet toteutuvat sitä paremmin, mitä aikaisemmassa vaiheessa sovittelu aloitetaan (HE 114/2004, 31). Täten tehokkainta olisi, jos sovitteluhakemus jätettäisiin, ennen kuin asia on tullut tuomioistuimeen vireille haastehakemuksella. Joskus sovittelun käynnistäminen on kuitenkin tarkoituksenmukaista aloittaa vasta oikeudenkäynnin tultua vireille. Esimerkiksi silloin, kun kanne on laitettu vireille oikeudenmenetyksen välttämiseksi eikä ole ehditty selvittää sovinnon mahdollisuutta asiassa sekä silloin, jos osapuolet eivät ole itse kyenneet tai osanneet aloittaa sovinnon tekemistä. (Ervasti 2005, 174)

5.3 Sovittelupyyntö vireillä olevaan riita-asiaan

Siviiliasian käsittely yleisessä tuomioistuimessa voidaan keskeyttää ja siirtää asia sovitteluun. Hakemus voi olla suullinen, esimerkiksi istunnossa jätetty tai kirjallinen pyyntö. Pyyntö on kuitenkin tehtävä ennen kuin asian valmistelu on todettu päättyneeksi. Sovittelupyyntö voi olla vapaamuotoinen, sillä asia ja siihen kuuluvat riitakysymykset ilmenevät jo haastehakemuksessa ja mahdollisesta muusta oikeudenkäyntiaineistosta. Asia voidaan siirtää sovitteluun vain valmisteluvaiheessa, ei siis enää valmistelun päätyttyä. Jos asiassa on oikeudenkäynti vireillä, on tarkoituksenmukaista, että sovittelu käydään samassa tuomioistuimessa. Hallituksen esityksen mukaan sovittelu on aloitettava samassa tuomioistuimessa, joka käsittelee asiaa

ennestään, vaikka saattaisikin olla rinnakkaisia toimivaltaisia tuomioistuimia. Käräjäoikeudessa ratkaistun riita-asian sovittelu on mahdollista myös hovioikeudessa. (Ervasti 2005, 135, 151, 155-156 ja 173-174)

RiitSovL 4 §:n 3 momentin mukaan sovittelun aloittaminen edellyttää kaikkien osapuolten suostumusta, joten sovitteluhakemus, jota osapuolet eivät ole laittaneet yhdessä vireille, on annettava muille osapuolille tiedoksi ja heille on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hakemuksen johdosta. Hallituksen esityksen (114/2004, 31-32) mukaan sovittelun tiedoksi antaminen ja kuuleminen voidaan tehdä vapaamuotoisesti esimerkiksi puhelimen välityksellä.

6 Sovittelun kulku

Tuomioistuinsovittelu käydään varsinaisen oikeudenkäynnin ulkopuolella. Jos riita-asia on käräjäoikeudessa vireillä, sen käsittely muilta osin keskeytetään sovittelun ajaksi. Jos sovintoon ei päästä, voidaan juttu palauttaa takaisin riita-asiana käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi.

Sovittelumenettelyn kulkua ei ole säännelty tarkkaan, joten osapuolilla on mahdollisuus vaikuttaa tapaan, jolla heidän väliseen riitaansa yritetään löytää ratkaisu. RiitSovL 6 §:ään on kuitenkin koottu sovittelun keskeisiä periaatteita ja käytäntöjä. Sanotun pykälän 1 momentin mukaan sovittelun on oltava joutuisaa, tasapuolista ja puolueetonta.

6.1 Sovittelun aloittaminen

Edellytyksenä sovittelun aloittamiselle on, että asia soveltuu soviteltavaksi ja sovittelu on muutenkin tarkoituksenmukaista osapuolten vaatimuksiin nähden (RiitSovL 3 §). Hallituksen esityksen mukaan asian on oltava senlaatuinen, että sovittelu on tarkoituksenmukaista. Dispositiivisessa asiassa eli asiassa, jossa sovinto on sallittu, sovittelu voi edistää sopimista ja olla siten tarkoituksenmukaista. Indispositiivisessäkin asiassa eli asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, sovittelusta voi olla hyötyä näkökantojen lähentämisessä sovinnollisen ratkaisun löytämiseksi. (Ervasti 2005, 148)

RiitSovL 4 §:n 2 momentin mukaan sovitteluun voidaan ryhtyä toisen tai molempien osapuolten pyynnöstä. Sovittelun aloittaminen edellyttää kuitenkin kaikkien osapuolten suostumusta. Hallituksen esityksessä (HE 114/2004, 29-30) korostetaan, että tuomioistuin ei voi aloittaa sovittelua ilman osapuolten aloitetta. Oikeudenkäyntinä vireillä olevassa asiassa tuomioistuin voi harkinnan mukaan tiedustella osapuolilta, haluavatko nämä asian soviteltavaksi. Pyrkimyksenä ei kuitenkaan saa olla tuomarin oman työtaakan vähentäminen saattamalla asioita jollekin toiselle tuomarille sovitteluun, vaan sovittelun aloittamisen on perustuttava osapuolten aitoon haluun saattaa asiansa sovitteluun. (Ervasti 2005, 156 ja 174)

Riidan osapuolten suostuessa sovitteluun, tuomioistuin kutsuu heidät käräjäoikeuteen. Sovittelijana toimii käräjätuomari, joka ei ole aikaisemmin käsitellyt asiaa. Sovittelu perustuu aina vapaaehtoisuuteen ja sen vuoksi sovittelun aloittaminen edellyttää kaikkien riidan osapuolien suostumusta (RiitSovL 4 § 3 mom.). Vapaaehtoisuus tarkoittaa sitä, että osapuolet hyväksyvät sovittelijan mukanaolon ja ovat halukkaita kuuntelemaan ja harkitsemaan hänen ehdotuksiaan. Toisaalta osapuolilla on mahdollisuus keskeyttää sovittelu milloin tahansa.

RiitSovL 4 §:n 4 momentin mukaan tuomioistuin päättää sovittelun aloittamisesta. Tuomioistuimen on lain mukaan tutkittava asian kuuluminen lain soveltamisalaan, asian soveltuminen sovitteltavaksi sekä sovittelun tarkoituksenmukaisuus. Hallituksen esityksen mukaan ratkaisu sovittelun aloittamatta jättämisestä on perusteltava. Sen sijaan aloittamispäätöstä ei ole tarpeen perustella. RiitSovL 10 § 2 momentin mukaan tuomioistuin on päätösvaltainen sovittelun aloittamisesta ja sovittelua koskevassa asiassa samassa kokoonpanossa, jossa tuomioistuin päättää asian valmistelusta eli päätöksen sovittelun aloittamisesta tekee käräjätuomari yksin (OK 2 luvun 5 §:n 1 mom.). Hallituksen esityksen mukaan samassa kokoonpanossa käsitellään sovittelun aloittamista koskeva pyyntö, päätetään sovittelun aloittamisesta tai pyynnön hylkäämisestä, päätetään sovittelun lopettamisesta ja vahvistetaan sovinto (HE 114/2004, 32, 39-40).

Sovittelijan täytyy vakuuttua siitä, että osapuolet ovat sitoutuneet neuvottelu- ja sovittelu-prosessiin tarkoituksenaan ratkaista konflikti sovittelijan avulla. Jos osapuolet eivät kykene sitoutumaan menettelyyn, ei sovittelu voi onnistua. Sovittelijan on sovittelun alkaessa oltava vakuuttunut siitä, että osapuolet sitoutuvat sovitteluun vapaaehtoisesti. Sovittelutuomari voi sovittelun aloittamisen jälkeen päättää sovittelun, jos sovittelun jatkaminen ei ole perusteltua. (Ervasti 2005, 60-61)

6.2 Sovittelemisen

”Sovittelu on vapaamuotoinen menettely, mutta se kuitenkin etenee tietyllä tavalla ja sen kulku on jaettavissa eri vaiheisiin” (Haapasalo 2009). Ensimmäisessä vaiheessa osapuolille selostetaan sovittelun perussäännöt ja tarkoitus sekä kootaan informaatio tapauksesta. Helsingin käräjäoikeudessa on tapana aloittaa sovittelu Ervastian (s. 59-60, 69-70) kuvaaman alkuselostuksen mukaisesti. Sovittelu aloitetaan sovittelijan ja mahdollisesti myös riidan osapuolten alkupuheenvuoroilla sekä kiittämällä osapuolia halukkuudestaan toimia yhteistyössä etsiessään ratkaisua ongelmaansa. Sen lisäksi sovittelija kertoo sovitteluprosessista ja sovittelijan roolistaan korostaen, että sovittelussa hän ei ole tuomarin roolissa vaan nimenomaan sovittelijana sekä painottaa puolueettomuuttaan ja menettelyn vapaaehtoisuutta. Lisäksi sovittelutuomarin on syytä korostaa tuomioistuin- ja sovitteluprosessin eroja ja riippumattomuutta toisistaan. Sovittelija voi myös antaa ehdotuksensa sovintomenettelyn kulusta ja

säännöistä sekä kertoa siitä, miten sovittelu päättyy. Alussa on hyvä myös kertoa sovittelun luottamuksellisuudesta sekä sovittelijan salassapitovelvollisuudesta sekä käydä läpi tapaamisten aikataulu, kesto ja eteneminen sekä mahdollisten erillisneuvotteluiden käyttö. Näiden lisäksi sovittelija vastaa osapuolten mahdollisesti esittämiin kysymyksiin sekä varmistaa osapuolten sitoutumisen sovitteluun.

Toisessa vaiheessa selvitetään riitakysymystä, tavoitteita ja odotuksia. Tällöin tulisi saada selville osapuolten todelliset intressit ja tarpeet. Kolmannessa vaiheessa tuodaan esille erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja ja neuvotellaan sovinnon yksityiskohdista. Lopuksi sovinnosta laaditaan sopimus, joka mahdollisesti vielä vahvistetaan. (Ervasti 2005, 56 ja 182)

Sovittelijalla on mahdollisuus kuulla osapuolten lisäksi myös muita henkilöitä tai ottaa vastaan muuta selvitystä ja käydä erillisneuvotteluja osapuolten kanssa, jos osapuolet näihin suostuvat. Laissa ei ole säädetty selvityksen esittämisestä, joten sovittelussa tulee sopia, mitä selvitystä esitetään ja missä vaiheessa (Ervasti 2005, 178-179). Sovittelija päättää menettelyn tarkemmasta kulusta neuvoteltuaan osapuolten kanssa (RiitSovL 6 § 4 mom.). Hallituksen esityksen mukaan sovittelijan tulee tiedustella ja kuunnella molempien osapuolten ehdotuksia ja toiveita siitä, miten asiaa käsiteltäisiin (HE 114/2004, 33).

Sovittelu on lähtökohtaisesti julkista eli mahdollinen yleisö saa olla paikalla. Tuomari voi kuitenkin neuvotella osapuolten kanssa yhdessä sekä kummankin kanssa erikseen ja tällainen sovittelijan ja yhden osapuolen erillisneuvottelu on yleisöltä suljettu. Muukin sovittelun osa voidaan toimittaa yleisön läsnä olematta, jos osapuoli sitä vaatii ja mikäli muutoin sovintoon pääseminen voisi vaarantua eikä mikään painava syy edellytä asian julkista käsittelyä (RiitSovL 12 §). Muissa Pohjoismaissa sovittelu ei ole julkista.

6.3 Erillisneuvottelut

RiitSovL 6 §:n 3 momentin mukaan sovittelija voi neuvotella osapuolten kanssa myös erikseen, ettei toinen osapuoli ole paikalla. Erillisneuvottelujen on tarkoitus tehostaa sovittelua. Nämä erillisneuvottelut auttavat osapuolia kertomaan vapaammin ja avoimemmin käsiteltävänä olevasta konfliktista. (Ervasti 2005, 78, 180) *”Osapuolet voivat tällöin kertoa asioista, joista eivät halua tai uskalla puhua toisen osapuolen läsnä ollessa esimerkiksi kasvojensa menettämisen pelossa”* (Haapasalo 2009).

Sovittelija voi erillisneuvotteluissa auttaa osapuolia hahmottamaan asioita ja niiden painoarvoa kummankin näkökulmasta. Sovittelija voi myös auttaa osapuolia asettamaan intressinsä ja pyrkimyksensä tärkeysjärjestykseen sekä auttaa heitä tarkastelemaan, kuinka realistisia hei-

dän väitteensä ja pyrkimyksensä ovat. Erillisneuvotteluissa sovittelija pääsee myös tiedustelemaan, mitä osapuoli voisi itse tehdä, että sovintoon päästäisiin. (Ervasti 2005, 78, 180)

Erillisneuvotteluista pitää sopia osapuolten kanssa eikä neuvotteluita saa aloittaa ilman, että osapuolet ovat tietoisia menettelytavasta ja hyväksyvät sen käyttämisen. Sovittelijan on hyvä vakuuttaa osapuolille erillisneuvottelujen luottamuksellisuudesta. Sovittelija ei saa kertoa mitään erillisneuvotteluissa käsiteltyä ilman osapuolen lupaa. Etukäteen on myös hyvä kertoa, mistä erillisneuvotteluissa on tarkoitus keskustella ja itse neuvottelussa keskittää keskustelu siihen asiaan. (Ervasti 2005, 78, 180) ”Sovittelija johtaa ja hallitsee prosessia myös erillisneuvotteluissa ja voi kehottaa osapuolia kertomaan toisilleenkin erillisneuvotteluissa esillä olleista asioista, jos katsoo sen tarpeelliseksi” (Haapasalo 2009).

6.4 Sovittelun päätyminen

RiitSovL 9 §:n 1 momentin mukaan sovittelu päättyy, kun asiassa vahvistetaan sovinto tai osapuolet ovat muuten sopineet asian. Sovittelu päättyy myös silloin, jos osapuoli ilmoittaa, ettei halua asiaa enää soviteltavan, tai sovittelija katsoo osapuolia kuultuaan, ettei sovittelun jatkaminen ole enää perusteltua.

Jos asiassa on ollut oikeudenkäynti vireillä, se päättyy samalla, kun asiassa vahvistetaan sovinto. Jos osapuolet pääsevät sovintoon, mutta sitä ei vahvisteta, asia jää sillensä. Jos sovinto koskee vain osaa asiasta, jatkuu oikeudenkäynti asiassa vielä muilta osin. Sovittelu päättyy myös silloin, jos osapuoli tai osapuolet ilmoittavat, etteivät halua asiaa enää soviteltavan. Osapuoli voi vapaamuotoisesti ilmoittaa asiasta sovittelijalle, ja koska sovittelu perustuu osapuolten tahtoon, ei päättäm ilmoitusta tarvitse mitenkään perustella. Sovittelun päättyessä tällaiseen ilmoitukseen, voivat osapuolet nostaa asiassa kanteen oikeudenkäynnissä käsiteltäväksi tai jos asia on oikeudenkäynnin vireillä ollessa siirtynyt sovitteluun, palautuu se oikeudenkäyntimenettelyyn. (Ervasti 2005, 187-189)

Sovittelija voi myös omasta aloitteestaan lopettaa sovittelun, jos hänen mielestään sovittelun jatkaminen ei ole enää perusteltua, esimerkiksi silloin, jos osapuolet eivät noudata menettelyä tai he eivät osallistu sovitteluun aktiivisesti. Sovittelijan on viran puolesta lopetettava sovittelu, jos sovittelun ehdottomat edellytykset puuttuvat eli esimerkiksi käsittelypaikka on forumsäännösten vastainen. Sovittelun aikana voi myös tulla esiin erilaisia osapuolten välisiin tai oikeusturvaan liittyviä asioita, joiden vuoksi oikeudenkäynti olisi sopivampi menettely asian ratkaisemiseksi. (Ervasti 2005, 189)

Hallituksen esityksen (114/2004, 38) mukaan sovittelijan on kuultava osapuolia ennen kuin päättää sovittelun lopettamisesta. Sovittelijan tulisi kertoa osapuolille näkemyksistään sovit-

telun lopettamisesta ja perustella ne (Ervasti 2005, 189). RiitSovL 9 §:n 2 momentin mukaan sovittelijan on ilmoitettava sovittelun päättymisestä osapuolille eli silloin, jos toinen osapuoli ei halua jatkaa sovittelua tai jos sovittelija aikoo lopettaa sovittelun. Asian käsittelyä jatketaan oikeudenkäynnissä, jos asia on ollut oikeudenkäyntinä vireillä ja sovittelu päättyy osapuolen tahdosta tai sovittelijan aloitteesta (RiitSovL 9 § 3 mom.). Sovitteluhakemuksella viireille tulleita asioita edellä mainittu sääntely ei koske (Ervasti 2005, 189).

Vaihtoehtoja konfliktinratkaisun lopputulokseksi on voitto - häviö, umpikuja, kompromissiratkaisu tai voitto - voitto. Tuomioistuinsovittelussa pyritään ensisijaisesti voitto - voitto - lopputulokseen, jossa kaikkien osapuolten intressit tulevat täytetyiksi. Aina ei voida päästä kaikkia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun, mutta voidaan kuitenkin saavuttaa kompromissi, jossa kaikki osapuolet luopuvat jostain tavoitteestaan muiden hyväksi. (Ervasti 2005, 62)

7 Sovinto

Osapuolten päästessä yksimielisyyteen asiasta tehdään yleensä kirjallinen sovintosopimus. Sopimuksen pitää olla selkeä, helppotulkintainen ja täsmällinen. Sovinto on osapuolten oma ratkaisu. Vaikka sopimukseen päädyttäisiinkin ulkopuolisen johdolla tai ulkopuolisen ehdotuksesta, kyse on viime kädessä kuitenkin osapuolten omasta ratkaisusta. Tällöin osapuolet hallitsevat itse konfliktia ja voivat määrätä siitä (HE 114/2004, 4). Jos sovinto on syntynyt lain tarkoittamalla tavalla vapaaehtoisesti ja yhteisymmärryksessä, osapuolet myös pääsääntöisesti sitoutuvat siihen eikä erillistä täytäntöönpanoa tarvita (Ervasti 2005, 83, 140 ja 191).

RiitSovL 8 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin voi osapuolten pyynnöstä vahvistaa ratkaisuksi sopimusasiakirjan, johon osapuolet ovat kirjanneet sovinnon ehdot ja hyväksyneet sen. Vahvistamisen myötä siitä tulee täytäntöönpanokelpoinen. Sovittelumenettelyn osalta tuomioistuimen toimivalta vahvistaa sovinto perustuu RiitSovL 8 § 2 momenttiin, jonka mukaan sovinnon vahvistamisesta ja sovinnosta on voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 20 luvussa säädetään sovinnosta oikeudenkäynnissä. Samassa momentissa on myös säännös siitä, että tuomioistuimen vahvistamassa sovinnossa voi esiintyä myös muita kuin osapuolten alkuperäisiä vaatimuksia. (Ervasti 2005, 191) Tuomioistuimen vahvistama sovinto sitoo osapuolia ja on heti täytäntöön pantavissa. Hallituksen esityksen (114/2004, 37) mukaan sovinnon vahvistaminen on tarpeen, jotta sovittelu tuottaisi osapuolille pysyvän ratkaisun.

Aina osapuolet eivät halua sovintoaan vahvistettavan, esimerkiksi silloin, jos he eivät halua sopimustaan julkiseksi. Osapuolet voivat myös päätyä sovintoon, joka ei ole miltään osin täytäntöön pantavissa, eikä siten myöskään vahvistettavissa. Sovinnon vahvistaa aina sovittelijana toiminut kärjäjätuomari. (Ervasti 2005, 187, 192)

8 Muutoksenhaku

RiitSovL 16 §:n mukaan sovittelun aloittamista, sovittelua koskevan pyynnön hylkäämistä tai sovittelun lopettamista koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta. Sovinnon vahvistamiseen puolestaan voi hakea muutosta OK 20 luvun 5 §:n mukaisesti. Osapuolen, joka haluaa hakea muutosta, on ilmoitettava tyytymättömyyttä seitsemän päivän kuluessa kärjäoikeuden ratkaisun antamisesta ja valitus on jätettävä kärjäoikeudelle 30 päivän sisällä ratkaisun antamisesta (OK 25 luku 5 § ja 12 §). Vahvistetun sovinnon osalta edellä mainitut määräajat alkavat siten kuluu sovinnon vahvistamisesta. Sovittelussa sopimuksen osapuolilla on muutoksenhakuoikeus. Sen lisäksi muutoksenhakijalla tulee olla muutoksenhakuintressi, eli kärjäoikeuden ratkaisun tulee olla muutoksenhakijalle vastainen. Muutoin muutoksenhakemiseen ei ole erityisiä perusteita, vaan riittää, että valittaja ei hyväksy osaltaan asian lopputulosta. (Ervasti 2005, 226-227)

9 Sovittelija

Tuomioistuinsovittelussa sovittelijana toimii asiaa käsittelevän tuomioistuimen tuomari (RiitSovL 5 § 1 mom.). Sovittelussa korostuu vuorovaikutustaidot, ja sovittelun onnistumiseksi osapuolten täytyy voida luottaa sovittelijaan. Tämän vuoksi on pidetty tärkeänä, että sovittelijoina toimivat sellaiset tuomarit, jotka tuntevat mielenkiintoa tehtävään. Sovittelutuomari ryhtymisen on tämän vuoksi vapaaehtoista ja sen perusteella sovittelijat on nimetty ja koulutettu tehtäviinsä. Menettely poikkeaa täysin tuomareiden toimenkuvasta ja se asettaa heille suuren haasteen, sillä sovittelijana tuomarin on siirryttävä aivan toisenlaiseen logiikkaan kuin juridisessa ratkaisutoiminnassa. *”Sovittelijan tehtävän vaikeus on myös siinä, että sovittelijan on katsottava, että sovittelu toteutuu, sekä johtaa sovittelua olematta kuitenkaan itse paljon äänessä. Tuomari on työssään tottunut poimimaan juridisesti merkittävät seikat ratkaisun tekemisessä, mutta sovittelijana tuomarin ei tarvitsekaan hakea ratkaisuun liittyviä seikkoja, vaan ainoastaan avattava asiaa osapuolten pohdittavaksi. Sovittelijana toimiminen kuitenkin avaa uusia näkökulmia tuomarin työhön ja monipuolistaa tuomarin toimenkuvaa.”* (Haapasalo 2009) Suomessa muu kuin tuomari ei voi toimia sovittelijana tuomioistuinsovittelussa. (Ervasti 2005, 141 ja 152) *”Muissa maissa sovittelijana voi toimia myös tuomioistuimen tehtävään erikseen määräämä lakimies tai maallikko, joka on saanut koulutuksen toimia sovittelijana.”* (Haapasalo 2009)

Helsingin kärjäoikeudessa on nimetty sovittelutuomareiksi 9 kärjätuomaria kultakin riita- ja sekaosastolta. Oikeusministeriö on kouluttanut tuomarit sovittelijan tehtävään. Helsingin kärjäoikeudessa sovitteluun tulleet jutut jaetaan työlistojen mukaan vuorollaan kunkin osaston sovittelijalle, samoin kuin kaikki muutkin kärjäoikeuteen vireille tulleet asiat. *”Kärjäoikeuksien yhdistyminen kasvattaa alioikeuden yksiköiden kokoa, joten tämä mahdollistaa*

myös sovittelijoina toimivien tuomareiden määrän kasvua kutakin yksikköä kohden. Koska jokaisessa käräjäoikeudessa tulisi olla mahdollisuus sovittelumenettelyyn, aikaisemmin etenkin henkilömäärältään pienissä käräjäoikeuksissa ei sovittelijan vapaaehtoisuus tehtäväänsä välttämättä toteutunut yhtä hyvin kuin suuremmissa alioikeuksissa, joissa myös tuomareita on enemmän.” (Haapasalo 2009)

9.1 Sovittelijan tehtävät

Sovittelijan tehtävänä on purkaa konflikti ja saada osapuolten välinen kommunikaatio toimimaan siten, että he voisivat itse löytää molempia osapuolia tyydyttävän ratkaisun (Naarala 2007, 10). Laki korostaa osapuolilähtöistä sovittelua, jossa sovittelija osapuolten pyynnöstä tai heidän suostumuksellaan ohjaa sovittelussa käytettäviä toimintatapoja (RiitSovL 5-7 §). Sovittelijan tulee aktiivisesti auttaa osapuolia pääsemään yhteisymmärrykseen ja sovinnolliseen ratkaisuun (RiitSovL 7 § 1 mom.). Tämän ohella sovittelijan tulee kuulla osapuolia ja neuvotella heidän kanssaan (RiitSovL 6 § 2 mom.). *”Sovittelijan tulisi pienellä avustamisella saada osapuolet kertomaan konfliktistaan ja kuuntelemaan toisiaan. Sovittelijan itsensä tulisi olla hyvinkin pidättäytynyt mielipiteidensä esille tuonnissa ja antaa puheenvuoro osapuolille. Sovittelijan tehtävänä on ennen kaikkea mahdollistaa osapuolten keskustelu ja riidan käsitteleminen.”* (Haapasalo 2009)

Hallituksen esityksen (114/2004, 22-23, 36-37) mukaan sovittelijan tulisi auttaa osapuolia saamaan ratkaisu aikaiseksi. Sovittelijan tehtävä ei ensisijaisesti ole oma-aloitteisesti tuoda esille ratkaisuvaihtoehtoja, mutta RiitSovL 7 § 2 momentin mukaan sovittelija voi osapuolten pyynnöstä tai suostumuksella antaa ehdotuksen asian sovinnolliseksi ratkaisemiseksi. Ratkaisuehdotus voidaan siis sovittelijan toimesta antaa, jos osapuolet sitä pyytävät ja siten arvioida asiaa ja vaikuttaa lopputuloksen suuntaan ja sisältöön (Ervasti 2005, 183). Hallituksen esityksessä (114/2004, 36) on kuitenkin maininta siitä, että tällaista menettelyä tulisi käyttää vain toissijaisesti. *”Oikeusministeriön sovittelukouluttajat ovat lähteneet siitä, että sovittelijana toimivan tuomarin tulisi mahdollisimman pitkälle pitäytyä antamasta sovintoehdotusta, koska se on omiaan saattamaan sovittelun ahtaammaksi, sillä lopullinen sovinto kietoutuu usein liiaksikin sovintoehdotuksen ympärille, eikä se silloin välttämättä ole täysin osapuolten tahdon mukainen. Osapuolet pitävät usein sovittelijan antamaa ratkaisuehdotusta lähtökohtana asiaa sopiessaan ja tämän vuoksi osapuolten omat mielipiteet saattavat rajautua liiankin tiukasti sovittelijan käsityksiin ja arvioihin.”* (Haapasalo 2009)

9.2 Esteellisyys ja vaitiolovelvollisuus

RiitSovL 15 §:n 1 momentin mukaan sovittelijan esteellisyydestä on voimassa, mitä tuomarin esteellisyydestä säädetään. Se on perusteltua, sillä sovittelijan on toimittava sovittelussa

puolueettomasti ja tasapuolisesti (HE 114/2004, 44). Tuomarin esteellisyydestä on säädetty OK 13 luvussa, jonka mukaan tuomarin esteellisyyserusteita ovat osallisuus oikeudenkäyntiin tai intressi asiassa, yhteisöjäävyys, erityinen suhde asianosaiseen, oikeusaste-esteellisyys ja ennakoasenne sekä muu esteellisyyseruste. Nämä säännökset ovat ehdottomia ja OK 13 luvun 1 §:n mukaan tuomari ei saa käsitellä asiaa, jossa hän on esteellinen.

Mikäli osapuolet eivät pääse sovittelussa sovinnolliseen ratkaisuun, sovittelijana toiminut tuomari ei saa tuomarina käsitellä asiaa mahdollisessa myöhemmässä oikeudenkäynnissä (RiitSovL 15 §). Hän on myös vaitiolovelvollinen siitä, mitä hän on sovittelijana saanut asiassa tietää. Myöskään osapuoli ei saa asian mahdollisessa myöhemmässä käsittelyssä vastoin toisen osapuolen suostumusta vedota sovittelussa saamiinsa tietoihin (RiitSovL 13 §).

Laissa tai hallituksen esityksessä ei sen sijaan ole mainintoja siitä, voiko asiaa käsittelevä tuomari toimia sovittelijana eikä siitä, millaisissa tilanteissa tämä voisi olla mahdollista. Esimerkiksi Norjassa asiaa valmistelevalle tuomarille pääsääntöisesti jatkaa sovittelijana. Kun asia on edennyt valmistelussa jo pitkälle, ei voida esittää yksiselitteistä sääntöä siitä, voiko sama tuomari jatkaa sovittelijana vai pitäisikö asia siirtää toisen tuomarin soviteltavaksi. Asia tulee harkita erikseen jokaisessa tapauksessa ottaen huomioon asian ja sen käsittelyn piirteet. Jos asiaa on käsitelty valmistelussa jo pitkälle ja käsittelevä tuomari on jo laajalti perehtynyt aiheeseen ja sen juridisiin piirteisiin, on varmasti aiheellista siirtää asia soviteltavaksi toiselle tuomarille. (Ervasti 2005, 155-156)

Sovittelun tulee olla neutraalia ja puolueetonta sekä luottamuksellista, jotta osapuolet voivat vapaasti kertoa sovittelussa kaiken oleellisen informaation. Sovittelija ei saa paljastaa ulkopuolisille tahoille mitään sovittelussa esiin tullutta eikä hän neuvotellessaan osapuolten kanssa erikseen saa paljastaa saamiaan tietoja toiselle osapuolelle ilman tämän lupaa. (Naarala 2007, 10-11)

10 Käräjäoikeuksissa sovittelumenettelyssä olleet asiat

Oikeusministeriö on lain vireilletulosta vuodesta 2006 aina vuoden 2008 loppuun asti kerännyt tietoja käräjäoikeuksissa sovittelumenettelyyn tulleista ja siellä ratkaistuista asioista. Kunkin sovittelutuomarin sihteerin on viime vuoden loppuun saakka tullut tehdä oikeusministeriölle ilmoitus sovitteluun tulleesta asiasta erillisellä lomakkeella. Lomakkeeseen tuli täyttää tiedot asiaa käsittelevästä tuomioistuimesta sekä sovitteluun tulleesta riita-asiasta. Lisäksi lomakkeella ilmoitettiin asian vireilletulopäivä sekä päivä, jolloin sovittelun aloittamispäätös on tehty. Sovittelussa käydyistä sovintoneuvotteluista tuli ilmoittaa päivämäärät sekä aloittamis- ja lopettamisajat sekä tiedot mahdollisesta yleisöstä ja käsittelyn julkisuudesta. Myös erillisneuvottelut ja ulkopuolisten henkilöiden kuulemiset tuli kirjata ylös samoin kuin se, onko

asiassa annettu sovintoehdotusta vai ei. Lisäksi tiedot osapuolten mahdollisesta avustajan käyttämisestä kirjattiin lomakkeeseen. Tilastointia ei sen sijaan tehty asiasta, jonka sovitteluhakemus oli hylätty tai oikeudenkäynnissä vireillä olevasta asiasta, jos sovittelupyyntö oli hylätty.

Tilasto ei välttämättä pidä täysin paikkaansa, sillä on aina mahdollista, ettei kaikista sovittelussa olleista asioista ole tehty oikeusministeriölle ilmoitusta siitä huolimatta, että sovittelutuomareiden sihteereille on annettu ohjeistus edellä mainitun ilmoituksen tekemisestä. Yleisten tuomioistuinten ja työtuomioistuimen toimintakertomuksen (2009, 15) mukaan oikeusministeriön sovittelusta tekemät tilastot eivät ole täysin luotettavia, koska *”oikeudenkäynnissä tapahtuva sovinnon vahvistaminen ei välttämättä erotu sovittelumenettelystä, jonka tarkoituksena on riidan sovinnollinen ratkaiseminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa”*. Väittäminen on kuitenkin hyvin epätodennäköinen, sillä muilla kuin sovittelutuomareiden sihteereillä ei välttämättä ole edes tietoa kyseisestä lomakkeesta ja sen toimittamisesta oikeusministeriölle ja tähän viitaten uskon, että sovittelutuomareiden sihteeri osaa menettelyn hyvin tuntevana erottaa sovittelussa ja sovinnon edistämisessä aikaan saadut sovinnot. Todennäköisempää onkin, että kaikkia sovitteluja ei ole ministeriölle ilmoitettu, kuin että ilmoituksia olisi tehty sovinnosta, joita ei sovittelumenettelyssä ole ollut vireillä. Joka tapauksessa tilaston perusteella voidaan kuitenkin pääpiirteittäin nähdä sovittelussa olleiden ja siellä ratkaistujen riita-asioiden määrä.

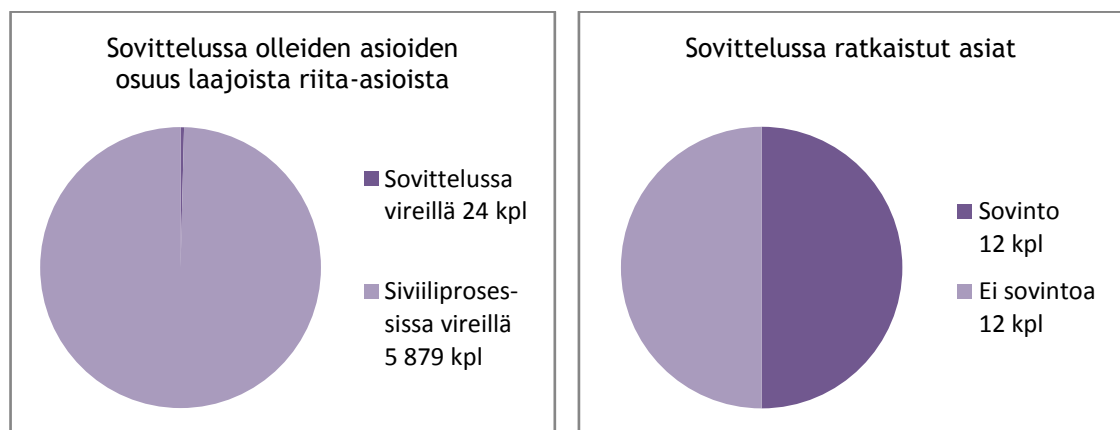
Oikeusministeriölle tehtyjen ilmoitusten mukaan koko maan käräjäoikeuksissa on 1.1.2006 - 31.12.2008 välisenä aikana tullut sovittelumenettelyyn vireille 241 riita-asiaa. Sovintoon on menettelyn avulla päästy noin puolessa tapauksista eli 122 asiassa, joista lähes kaikissa sovinto on myös vahvistettu. Sovittelumenettelyyn on sovitteluhakemuksella tullut vireille 62 asiaa eli selvästi suurin osa sovittelumenettelyssä olleista asioista on siirtynyt sovitteluun asian ollessa jo vireillä käräjäoikeudessa. *”Sovittelumenettely on ollut muualla Euroopassa ja Yhdysvalloissa käytössä pidempään kuin Suomessa ja käytettävyyden on myös muualla osoittautunut hitaasti kasvavaksi. Sovitteluasioiden määrä on kuitenkin tasaisesti kasvanut ja jäänyt hyvälle tasolle.”* (Haapasalo 2009)

10.1 Sovittelu Helsingin, Lahden ja Oulun käräjäoikeuksissa

Kattavamman kuvan saamiseksi sovittelussa olleista asioista seuraavana on tarkasteltu kolmen eri puolella Suomea sijaitsevan käräjäoikeuden sovittelumenettelyssä olleita asioita. Käräjäoikeuksissa käsiteltävistä riita-asioista valtaosa on summaarisia asioita eli OK 5:3:n mukaisia riidattomia ja suppeampia asioita laajoihin OK 5:2:n mukaisiin riita-asioihin verrattuna. Summaarisista asioista suurin osa ratkaistaan yksipuolisella tuomiolla eli yleensä vastaajan passiivisuudesta johtuen asia ratkaistaan kantajan vaatimusten mukaan siltä osin, kun kanne ei ole

selvästi perusteeton. Suppeammalla haastehakemuksella esimerkiksi maksamattomasta velasta haetaan käräjäoikeudelta ainoastaan täytäntöönpanokelpoinen päätös, ilman, että asia etenee istuntokäsittelyyn asti. Tosin summaarinen asia on myös mahdollista riitauttaa, joten on myös mahdollista, että se saa ratkaisunsa vasta oikeudenkäynnissä. Summaaristen asioiden suuri määrä osittain vääristää kuvaa sovittelussa käsiteltävien asioiden määrästä verrattuna vireillä oleviin riita-asioihin, siitä huolimatta, että osa riitautuneista summaarisista voi silti tulla sovittelumenettelyssä ratkaistavaksi. Sovitteluun, samoin kuin oikeudenkäyntimenettelyynkin, tulee useimmiten kuitenkin laajana riita-asiana vireille tullut haastehakemus, joten vertailukelpoisemman tuloksen saamiseksi sovitteluun tulleita asioita on verrattu sekä suhteessa kaikkiin vireillä oleviin riita-asioihin että myös erikseen laajoihin riita-asioihin.

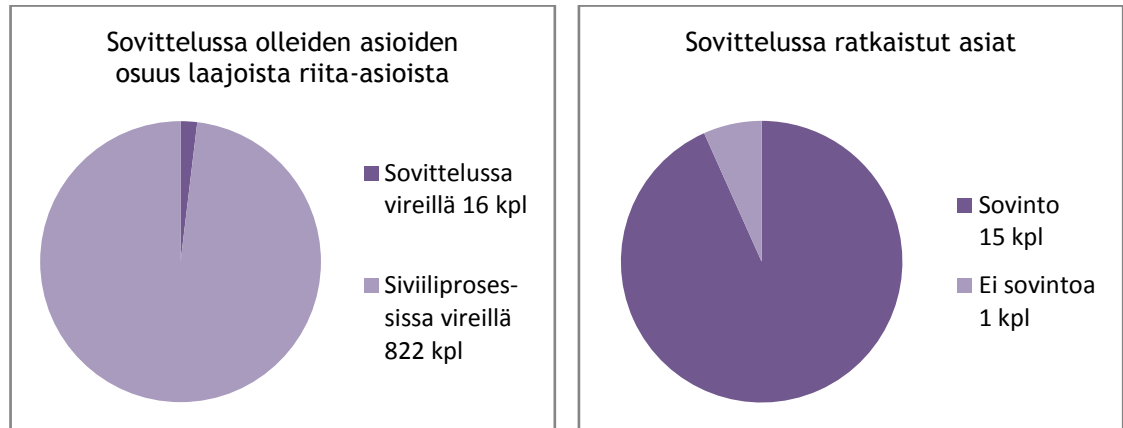
Helsingin käräjäoikeuden osuus kaikista sovittelussa olleista riita-asioista seurantajaksolla on ollut 24 asiaa, joista 7 on tullut vireille suoraan sovitteluhakemuksella. Puolet näistä asioista eli 12 asiaa on ratkaistu sovittelun avulla ja kaikki sovinnot on myös tuomioistuimen toimesta vahvistettu. Helsingin käräjäoikeuteen on vuosina 2006 - 2008 saapunut yhteensä 87 442 riita-asiaa, joista 81 539 asiaa on ollut edellä mainittuja summaarisia asioita. Laajoja riita-asioita on edellä mainittuina vuosina tullut vireille 5 903 kappaletta eli sovittelussa vireillä olleiden asioiden osuus kaikkiin riita-asioihin verrattuna on ollut 0,03 % ja laajoihin riita-asioihin verrattuna 0,4 %. (Helsingin käräjäoikeuden vuosikertomus 2008, 20) Kuviossa 2 on esitetty Helsingin käräjäoikeudessa sovittelussa 1.1.2006 - 31.12.2008 välisenä aikana vireillä olleiden riita-asioden määrä suhteessa vireillä olleisiin laajoihin OK 5:2:n mukaisiin riita-asioihin, sekä samana ajankohtana sovittelussa ratkaistujen eli sovintoon päättyneiden asioiden osuus verrattuna sovittelussa vireillä olleisiin asioihin.

Kuvio 2 Helsingin käräjäoikeudessa sovittelussa olleet ja ratkaistut riita-asiat vuosina 2006 - 2008

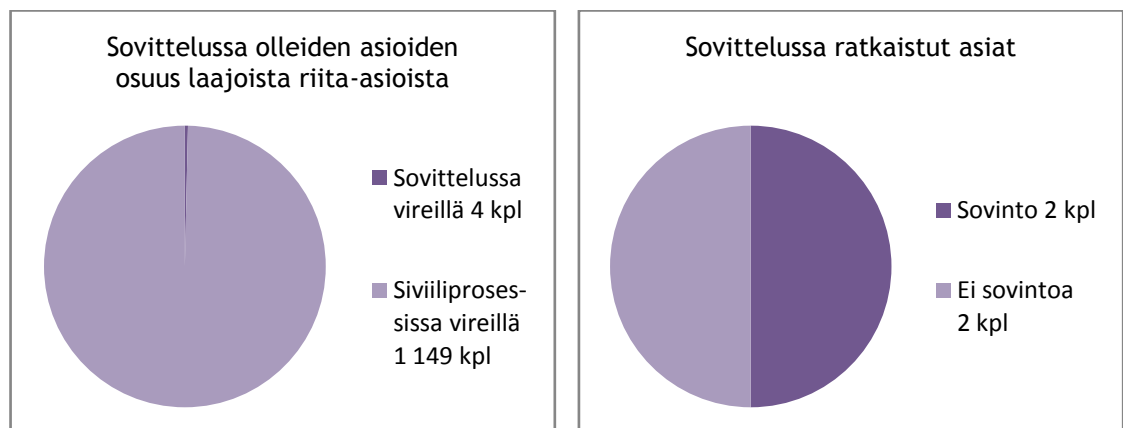
Lahden käräjäoikeudessa sovittelussa on ollut 16 asiaa. Näistä 10 on tullut vireille sovitteluhakemuksella. Lahdessa vireillä olleista asioista jopa 15 on päättynyt sovittelumenettelyssä sovintoon. Lahdessa vuosina 2006 - 2008 on tullut vireille 22 829 riita-asiaa, joista 838 on ollut

laajoja riita-asioita eli sovittelussa olleiden asioiden osuus kaikista vireillä olevista asioista oli 0,07 % ja laajoihin riita-asioihin verrattuna osuus oli 1,9 %. (Oikeusministeriön raportit vuosilta 2007-2009) Oheinen kuvio kuvaa Lahden käräjäoikeudessa vireillä olleita sovitteluasioita suhteessa vireillä olleisiin laajoihin riita-asioihin vuosina 2006 - 2008, sekä sovittelussa sovintoon päätyneiden asioiden osuutta suhteessa vireillä olleisiin sovitteluasioihin.

Kuvio 3 Lahden käräjäoikeudessa sovittelussa olleet ja ratkaistut riita-asiat vuosina 2006 - 2008

Oulun käräjäoikeudessa sovittelussa olleita riita-asioita on ollut 4, joista yksi on tullut suoraan hakemuksella vireille. Kahdessa sovittelumenettelyssä olleessa asiassa on sovittelun avulla päästy sovintoon. Oulussa vireille on tullut 32 321 riita-asiaa, joista 1 153 on ollut laajoja, joten sovittelumenettelyssä vireillä olleiden asioiden osuus kaikista riita-asioista oli 0,01 % ja laajoista riita-asioista 0,35 %. (Oikeusministeriön raportit vuosilta 2007-2009). Kuviossa 4 on kuvattu Oulun käräjäoikeuden tilanne vuosina 2006 -2008 sovittelussa vireillä olleista asioista suhteessa laajoihin riita-asioihin, sekä sovittelussa sovintoon päätyneiden asioiden osuutta verrattuna vireillä olleisiin sovitteluasioihin.

Kuvio 4 Oulun käräjäoikeudessa sovittelussa olleet ja ratkaistut riita-asiat vuosina 2006 - 2008

”Sovittelussa sovintoon päättyneiden asioiden suurikin eroavuus esimerkiksi Helsingin ja Lahden käräjäoikeuksien välillä voi ainakin osaltaan johtua siitä, että Helsingissä on kiinnitetty erityistä huomiota siihen, että sovittelija ei lähtökohtaisesti tarjoa sovintoehdotusta, vaan tukee osapuolia sovinnolliseen lopputulokseen pääsemiseksi ja pyrkii siihen, että osapuolet rakentaisivat sovinnon sisällön mahdollisimman pitkälle itse.” (Haapasalo 2009)

10.2 Sovittelussa sovintoon päättyneet asiat Helsingin käräjäoikeudessa

Sovittelussa vireillä olleita riita-asioita on ollut todella vähän, joten myös käytäntöä on tois-taiseksi vähän. Työssä on tutustuttu Helsingin käräjäoikeudessa sovittelussa sovintoon päätty-neisiin riita-asioihin tarkastelemalla asioiden sovittelu- tai haastehakemuksia sekä sovintoso-pimuksia. Muuta asiakirja-aineistoa sovittelussa olleesta jutusta ei välttämättä olekaan, sillä kuten edellä on todettu, sovitteluiden sisältöä ei millään lailla tallenneta eikä asiassa ole välttämättä tarpeen esittää asiakirjanäyttöä. Tarkastelemalla sovintoon päättyneitä asioita on pyritty löytämään erityispiirteitä jutuista, jotka ovat tulleet vireille sovittelumenettelyyn.

Useammassa Helsingin käräjäoikeudessa sovittelussa olleissa asioissa on kyse rahalliselta mer-kitykseltään pienestä asiasta, johon eräänkin hakemuksen mukaan *”kuitenkin pitäisi saada osapuolia sitova ratkaisu”*. Samassa asiassa hakija on jo sovitteluhakemuksessa antanut sovint-toehdotuksensa ja toteaa ostajan ja myyjän neuvotelleen riidasta useaan otteeseen, mutta he eivät ole päässeet molempia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun.

Yhdessä sovittelumenettelyssä ratkaistussa asiassa kaupan osapuolista ostaja ei onnistunut ratkaisemaan erimielisyyttä suoraan myyjän kanssa, koska myyjä vältteli ostajan yhteydenot-toja asian johdosta eikä vastannut tämän jättämiin soittopyyntöihin. Ostaja toimitti sovitte-luhakemuksen käräjäoikeuteen, sillä uskoi, että *”tuomioistuimen yhteydenotolla olisi suu-rempi vaikutus myyjään”*. Hakija katsoi heidän tapauksessaan sovittelun olevan oikeudenkäyn-tiä huomattavasti parempi vaihtoehto, sillä he tunsivat toisensa entuudestaan ja ostajan mu-kaan oikeudenkäynti tai vastaavasti asian ratkaisematta jääminen heijastuisi väistämättä heidän ja lähipiirinsä suhteisiin. Sovitteluhakemuksen jättäneen osapuolen mukaan asian rat-kaiseminen sovittelussa mahdollistaisi välien pelastumisen. Lisäksi hakijan mukaan asia sopi soviteltavaksi erityisen hyvin, sillä asiassa oli kyse kahden nuoren välisestä erimielisyydestä ja sovittelu olisi hyvä tapa saada nuoret saman pöydän ääreen ratkaisemaan asiansa keskustele-malla. Se tarjoaisi hakijan mukaan heille hyvän mallin erimielisyyksien ratkaisutavaksi jatkos-akin. Lisäksi hakija uskoi, että myyjä *”suostuu perustelluksi kokemaansa sovintoratkaisuun, johon olisi mahdollista päästä ulkopuolisen sovittelijan avulla”*.

Sovittelussa on päästy sovintoon muuttuneiden olosuhteiden johdosta lapsen tapaamisoikeu-den muuttamistarvetta ja elatusavun tarkistamista koskevassa asiassa. Hakija pyysi hakemuk-

sessaan asian ottamista sovittelussa ratkaistavaksi, sillä *"asianosaisten näkemykset ovat niin kaukana toisistaan, että he eivät ole voineet sopia asiasta sosiaalitoimistossa"*. Hakija oli ehdottanut asian toiselle osapuolelle tuomioistuinsovittelua ja asiaan osallinen oli ilmoittanut olevansa siihen halukas.

Kahdessa asiassa haastehakemukseen oli kirjattu pyyntö, että *"ennen varsinaista oikeudenkäyntiä asiassa toimitettaisiin riita-asioista annetun sovittelulain mukainen sovittelu"*. Kantajat pyysivät asian sovittelemista turhien oikeudenkäyntikulujen välttämiseksi. Toisessa asiassa kantaja oli esittänyt oikeudelle sovittelupyynnön samanaikaisesti haastehakemuksen kanssa tarkentaen, että *"haastehakemus on jätetty siltä varalta, että pyydetty sovittelu ei johtaisi sovintoon"*. Lisäksi perusteeksi asian ratkaisemiseksi sovittelussa hakija oli ilmoittanut arvioivansa, että asiaan liittyvän saatavan osalta *"erityisesti korvauksen oikean määrän vaikean arvioitavuuden vuoksi sovittelulle on edellytyksiä"*.

Eräässä asiassa oli esitetty kanne ja vastakanne, joista ilmeni, että kummallakin osapuolella oli vaatimuksia toisiaan kohtaan. Kyse oli yhteisomistukseen kuuluvan omaisuuden käyttöön liittyvistä vaatimuksista, joten sovinnollisen ratkaisun löytyminen oli tässä tapauksessa kummallekin osapuolelle järkevää. Lisäksi molempien rahalliset vaatimukset olivat määriltään pieniä.

10.3 Helsingin käräjäoikeuden tehokampanja

Suomen suurimpien käräjäoikeuksien laamannit ovat sopineet, että vuonna 2009 sovittelumenettelyn käyttöä pyritään edistämään sovittelusta kootun tiedotteen avulla, joka liitetään asiakkaille lähetettävien asiakirjojen yhteyteen (Yleiset tuomioistuimet ja työtuomioistuin, toimintakertomus 2008, 16).

Helsingin käräjäoikeudessa on 14.1.2009 päivätyllä tiedotteella aloitettu tehokampanja riita- ja hakemusasioiden sovittelumenettelyn tehostamiseksi. Kampanjassa on ideana lisätä tietoisuutta sovittelumenettelystä käräjäoikeuden asiakkaille ja näin tehostaa sovittelumenettelyn käyttöä. Kampanjan aikana kansliahenkilökuntaa on ohjeistettu liittämään kaikkiin riita- ja hakemusasioiden vastauspyyntöihin sekä kantajalle ja hakijalle lähetettäviin käsittelyilmoituksiin *"Tietoa tuomioistuinsovittelusta"* - lomake (Liite 2). Lomake toimitetaan asiakkaille värilliselle paperille tulostettuna huomionarvoa lisäämiseksi.

11 Johtopäätökset

Sovittelumenettelyä käytetään käräjäoikeuksissa vielä hyvin vähän verrattuna siellä vireillä oleviin riita- ja hakemusasioihin. Sovittelun käyttöönoton kolmen ensimmäisen vuoden aikana sovitteluun on tuotu vain murto-osa vireillä olevista riita-asioista. Myös suoraan sovitteluha-
kemuksella vireille tulleita asioita on ollut todella vähän. Tämä viittaisi siihen, että sovittelu on vielä melko vieras menettely käräjäoikeuksien asiakkaille, joten sitä ei myöskään osata hyödyntää. Sovitteluun on mahdollista siirtyä myös kesken vireillä olevan siviiliprosessin, joten suuri osa sovittelussa käsitellyistä asioista on siirtynyt sovitteluun oikeudenkäyntiproses-
sista. Näissä asioissa puheenjohtajana toiminut tuomari on saattanut valmistelussa ehdottaa tai kehottaa asianosaisia harkitsemaan asian viemistä sovitteluun. Muissakin maissa sovittelu-
menettelyn käyttö on alkuvaiheen sovitteluasioiden määrän hitaan kasvun jälkeen saavuttanut hyvän tason.

Sovittelun tehokkuutta on kolmen ensimmäisen vuoden seurannan perusteella hyvin vaikea arvioida sen käytön vähäisyyden vuoksi, mutta voitaneen sanoa, että sovittelu ei ainakaan vielä ole kovin tehokas keino riitojen ratkaisemiseksi, sillä vain noin puolet sovittelussa olleis-
ta asioista ovat päättyneet sovintoon. Tosin tässäkin on suuria eroja eri käräjäoikeuksien vä-
lillä, sillä esimerkiksi Lahden käräjäoikeudessa yhtä lukuun ottamatta kaikissa sovittelussa olleissa asioissa päästiin menettelyn avulla sovintoon. Lisäksi on vaikea löytää vertailukohtaa
sovittelussa ratkaisuun päättyneille asioille, sillä niiden määrän vertaaminen esimerkiksi siviiliprosessissa ratkaistuihin asioihin ei ole mielekäästä, koska oikeudenkäynnissä saavutetaan
aina jokin ratkaisu.

Erityispiirteitä sovittelussa vireillä olleissa asioissa on muun muassa taloudellisen intressin
pienuus, tuomioistuimen vaikutusvalta asiasta neuvottelemiseksi, osapuolten keskinäinen
suhde sekä turhien oikeudenkäyntikulujen välttäminen. Koska siviiliprosessin oikeudenkäynti-
kulut saattavat nousta suuremmiksi kuin alkuperäinen saatava, sovitteluun tulisi tällä perus-
teella saada saatettua kaikki sellaiset jutut, joissa taloudellinen intressi on oletettavia oikeu-
denkäyntikuluja pienempi.

Jotta sovittelumenettelyssä käsiteltävien ja sen avulla mahdollisesti ratkaistavien asioiden
määrä saataisiin kasvamaan, sovitteluesitteitä sekä informaatiota sovittelusta tulisi saattaa
ihmisten saataville. Tällä hetkellä esimerkiksi Helsingin käräjäoikeuden asiakaspalvelukeskuk-
sessa ei ole saatavilla esitettä sovittelumenettelystä siitä huolimatta, että sellainen on laadit-
tu. Helsingin käräjäoikeudessa tammikuussa 2009 aloitettu tehokampanja sovittelumenettelyn
puolesta kasvattanee ihmisten tietoisuutta sovittelusta. Lisäksi Machteld Pel:n kehittämän
testin avulla asiakkaita voitaisiin ohjata miettimään riitaisuutensa soveltumista sovittelume-

nettelyssä käsiteltäväksi, eikä kaikkia riitaisuuksia tarvitse saattaa oikeudenkäynnissä ratkais-
tavaksi.

Sovittelun käytön vähäisyyteen saattaa vaikuttaa myös se, että käräjäoikeuden asiakkaat voi-
vat mieltää menettelyn sen erilaisuuden ja vapaamuotoisuuden vuoksi myös eriarvoiseksi me-
nettelyksi oikeudenkäyntiin verrattuna. Sovittelussa ei kuitenkaan ole kyse esimerkiksi oikeu-
denkäyntimenettelyn ennakkokäsittelystä eikä riita-asian suppeammasta käsittelystä, vaan
täysipainoisesta ja relevantista riitojen ratkaisutavasta, joka on aivan yhtä arvokas riitojen
ratkaisutapa kuin oikeudenkäyntiprosessikin.

Lähteet

Julkaistut lähteet

Arponen, M. 1999. Tuomioistuimen sovintotoiminta ja vaihtoehtoiset riidanratkaisumenetelmät. Oikeus 1999:3, 290-295.

Ervasti, K. 2005. Sovittelu tuomioistuimessa. Vantaa: WSOYpro.

Hallituksen esitys riita-asioiden sovittelua ja sovinnon vahvistamista yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi, 114/2004.

Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä riita-asioiden sovittelua ja sovinnon vahvistamista yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi, 4/2005.

Naarala, J. 2007. Pro gradu -tutkielma: Kokemuksia tuomioistuinsovittelusta -onnistuneen sovittelun osatekijät. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.

Pel, M. 2008. Referral to Mediation. A practical guide for an effective mediation proposal. Sdu Uitgevers bv The Hague.

Pohjonen, S. (toim.) 2001. Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktin ratkaisumenetelmät. Vantaa: Werner Söderström Lakitieto.

Muu painettu materiaali

Helsingin kärjäoikeus, vuosikertomus 2008.

Elektroniset lähteet

Oikeusministeriön raportti kärjäoikeuksien asiamääristä ja käsittelyajoista 1.1.-31.12.2006. Julkaistu 31.1.2007. Muokattu 31.1.2007. Luettu 25.2.2009.
<http://oiva.om.fi/uploads/xqit2ondz6.pdf>

Oikeusministeriön raportti kärjäoikeuksien asiamääristä ja käsittelyajoista 1.1.-31.12.2007. Julkaistu 18.1.2008. Luettu 25.2.2009.
<http://oiva.om.fi/uploads/kkpwnedh05.pdf>

Oikeusministeriön raportti kärjäoikeuksien asiamääristä ja käsittelyajoista 1.1.-31.12.2008. Julkaistu 22.1.2009. Muokattu 26.1.2009. Luettu 25.2.2009.
<http://oiva.om.fi/uploads/kbbae939r21adq.pdf>

Yleiset tuomioistuimet ja työtuomioistuin, toimintakertomus 2008. Julkaistu 16.3.2009. Luettu 19.3.2009.
<http://www.kko.fi/uploads/eewx5i.pdf>

Julkaisemattomat lähteet

Haapasalo, E. 2009. Helsingin kärjäoikeuden sovitteluasioiden vastuutuomarin haastattelu 18.2.2009. Helsingin kärjäoikeus. Helsinki.

Kuviot

Kuvio 1 Tuomioistuinliitännäisen sovittelun vaiheet	9
Kuvio 2 Helsingin ko:ssa sovittelussa olleet ja ratkaistut riita-asiat vuosina 2006 - 2008	24
Kuvio 3 Lahden ko:ssa sovittelussa olleet ja ratkaistut riita-asiat vuosina 2006 - 2008.....	25
Kuvio 4 Oulun ko:ssa sovittelussa olleet ja ratkaistut riita-asiat vuosina 2006 - 2008	25

Liitteet

Liite 1 Testi asian soveltuvuudesta sovitteluun	33
Liite 2 "Tietoa tuomioistuinsovittelusta" -lomake	34

TESTI - mahdollisuus sovitteluun

Alla esitettävien kysymysten tarkoituksena on selvittää, olisiko sovittelu keino riitaisuutenne ratkaisemiseen. On tärkeää, että vastaat niihin puhtaasti omasta näkökulmastasi, ajattelematta mitä toinen osapuoli ajattelisi tai haluaisi.

Oletko halukas tekemään yhteistyötä hyvässä hengessä yhteisen päämäärän saavuttamiseksi?

Kyllä, koska

- näen mahdollisuuksia kohtuulliseen ratkaisuun
- haluan saada asialle nopean ratkaisun
- olen säännöllisesti tekemisissä toisen osapuolen tai toisten osapuolten kanssa
- haluan löytää yksilöidyn ratkaisun, johon minulla on vaikutusvaltaa
- heikko kommunikointi on osa ongelmaa
- olen valmis ratkaisemaan sovittelemalla myös muita mahdollisia riitaisuuksiani
- näin voidaan säästää olennaisesti oikeudenkäynti- ja muissa kuluissa

En, koska

- pidän ensiarvoisen tärkeänä, että oikeus ratkaisee asian, sillä...
- aiempi sovitteluyritys epäonnistui, enkä ole halukas yrittämään uudelleen, sillä...
- en näe mitään mahdollisuuksia sovintoneuvottelulle, sillä...

Olen epävarma, koska

- en tarkalleen tiedä mihin olemme ryhtymässä
- en tiedä kuinka paljon asiassa on neuvottelu-/ sovitteluvaraa
- minusta on vaikeaa keskustella asiasta toisen osapuolen tai osapuolten kanssa
- en tiedä haluaako toinen osapuoli tai toiset osapuolet osallistua
- en näe juurikaan mahdollisuuksia sovittelulle

Jos vastasit ”kyllä” yhteen tai useampaan väittämään, ota yhteyttä tuomioistuimeen, joka käsittelee asiaasi, selvittääksesi mahdollisuudet hakeutua sovitteluun.

Jos olet epävarma tai kaipaat lisää tietoa sovittelusta, ota yhteyttä tuomioistuimeen tai katso lisätietoja osoitteesta www.oikeus.fi/33883.htm

TIETOA TUOMIOISTUINSOVITTELUSTA

Mitä tuomioistuinsovittelu on?

Käräjäoikeuksissa on mahdollista sovittella riita-asioita ja riitaisia hakemusasioita. Menettelystä säädetään tarkemmin riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa, 663/2005.

Sovittelun tarkoituksena on auttaa osapuolia löytämään riitaansa ratkaisu, jonka molemmat voivat hyväksyä.

Sovittelu on vapaaehtoista ja sen vuoksi sovittelun aloittaminen edellyttää kaikkien riidan osapuolten suostumusta. Sovittelu päättyy, mikäli osapuoli ilmoittaa sovittelijalle, että ei halua asiaa enää sovittelutavan.

Sovittelun kulku

Tuomioistuinsovittelu käydään tuomioistuimessa varsinaisen oikeudenkäynnin ulkopuolella.

Riidan osapuolten suostuessa sovitteluun, tuomioistuin kutsuu heidät käräjäoikeuteen. Sovittelijana toimii käräjätuomari, joka ei aikaisemmin ole käsitellyt asiaa. Sovittelussa tuomari neuvottelee osapuolten kanssa yhdessä ja kummankin kanssa erikseen. Neuvottelut pyritään hoitamaan nopeasti.

Jos asiassa syntyy sovinto, sen ehdot voidaan kirjata sopimusasiakirjaksi. Tuomioistuin voi osapuolten pyynnöstä vahvistaa sovintosopimuksen, jolloin siitä tulee täytäntöönpanokelpoinen.

Sovittelun edut

Tuomioistuinsovittelu tarjoaa riidan osapuolille varsinaiseen oikeudenkäyntimenettelyyn verrattuna seuraavia etuja:

- Sovittelu käydään yleensä riidan varhaisessa vaiheessa.
- Riitaisuus voidaan sovittelun avulla ratkaista joutuisammin, yksinkertaisemmin ja vähemmillä kustannuksilla
- Osapuolet eivät joudu maksamaan vastapuolen oikeudenkäyntikuluja, sillä sovittelussa osapuolet vastaavat vain omista kustannuksistaan.
- Sovittelu antaa osapuolille mahdollisuuden parantaa keskinäistä kanssakäymistään myös tulevaisuudessa,
- Sovittelussa osapuolet voivat ratkaista riitaisuutensa todellisten tarpeidensa mukaisesti, yrittämättä löytää asiassa juridista ratkaisua.

Sovittelun aloittaminen

Asia voidaan ottaa soviteltavaksi osapuolen tai osapuolten hakemuksesta. Oikeudessa riita-asiana jo vireillä oleva asia voidaan osoittaa soviteltavaksi asianosaisen tai asianosaisten pyynnöstä.

Esteellisyys ja vaitiolovelvollisuus

Mikäli osapuolet eivät sovittelussa pääse sovinnolliseen ratkaisuun, sovittelijana toiminut tuomari ei saa tuomarina käsitellä riitaa mahdollisessa myöhemmässä oikeudenkäynnissä. Hän on myös vaitiolovelvollinen siitä, mitä hän on sovittelijana saanut asiassa tietää.

Myöskään osapuoli ei saa asian mahdollisessa myöhemmässä käsittelyssä vastoin toisen osapuolen suostumusta vedota sovittelussa saamiinsa tietoihin.

Lisätietoja asiasta saa osoitteesta www.oikeus.fi/33883.htm

Helsingin käräjäoikeus

Porkkalankatu 13, 00180 HELSINKI
Vaihde 0100 86 320